

ФОРМУВАННЯ ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЯК ФАКТОРА ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У статті на основі виділення і дослідження існуючих підходів запропоновано визначення і обґрунтована суть категорії «економічний потенціал підприємства», яка вирізняється орієнтацією на збереження довгострокової конкурентоспроможності за рахунок стратегічного розвитку конкретизованого складу системоутворюючих елементів.

On the basis of selection and survey of existing approaches proposed definition and reasonable nature of the category of "economic potential of the enterprise" which features a focus on preserving long-term competitiveness through strategic development of the concretized forming system elements.

Ключові слова: економічний потенціал, виробничий потенціал, утворюючі чинники, стратегічний розвиток, конкурентоспроможність.

Вступ. На сьогодні однією з найглобальніших проблем для сучасного українського підприємства є збереження конкурентоспроможності і підтримка активності в умовах зовнішнього середовища, що безперервно змінюється. Ця проблема в сукупності з цілим комплексом подібних проблем, з одного боку, не є для сучасного підприємства новою, однак, з іншого боку, незважаючи на більш ніж десятирічну спробу формування і входження в ринкові відносини, цілий комплекс підприємств, і особливо підприємства машинобудування, досі не можуть повернутися до обсягів виробництва часів директивної економіки. Однією з найголовніших причин подібного положення, на наш погляд, є невміння управляти, розвивати і оцінювати наявний у підприємств економічний потенціал.

Вчені, які досліджували дану проблему. Питанню дослідження потенціалу, і зокрема виробничого потенціалу підприємства, приділялося немало уваги, особливо до 1990 року. Проте, не дивлячись на те, що розвитку саме виробничої бази було присвячено безліч робіт, а саме нарощування обсягів виробництва входило до складу найбільш пріоритетних завдань державної політики, визначення, комплексний підхід до розгляду, як економічного потенціалу, так і виробничого потенціалу, не були відпрацьовані і сформульовані.

Не можна не відмітити вклад учених, що займалися проблемою виробничого потенціалу підприємства. Серед них можна назвати А.І. Анчишкіна, Л.І. Абалкіна, Д.А. Черникова, Е.Б. Фігурнова, В.І. Свободіна, Д.К. Шевченко, А.Є. Воронкова, В. Н. Пономарьова та ін. Так, зокрема А.Є. Воронковою в роботі «Проблеми конкурентоспроможного потенціалу підприємства» (2009 р.) чітко відображається системний підхід, з поглядом на виробничий потенціал «як на об'єкт управління і об'єкт використання».

Постановка завдання. Формування і посилення конкурентного статусу підприємства безпосередньо пов'язане з раціональним використанням і розвитком його потенціалу, проте, незважаючи на велику популярність в економічній літературі подібного терміну, не лише методик оцінки, розроблених і апробованих методів і напрямів розвитку, але й навіть конкретних понять сформульовано не було. Ефективне вивчення проблеми розвитку і максимального використання економічного потенціалу підприємства, безумовно, повинно втілюватися чіткою конкретизацією поняття і структурою елементів, що входять до його складу.

Результати. На нашу думку, необхідною умовою забезпечення довгострокової конкурентоспроможності підприємства є здатність до ефективного використання і розвитку його економічного потенціалу, під яким слід розуміти особливим чином організовану, таку, що зазнає зміни систему, яка включає сукупність кадрових, фінансових, виробничих, інноваційних та інформаційних можливостей, спрямованих на забезпечення довгострокового економічного зростання підприємства на основі прийнятих до реалізації стратегій. Більшість учених-економістів цю проблему зводили до дослідження виробничого потенціалу підприємства, проте єдиного підходу до складу елементів, що входять у виробничий потенціал, відсутність системності в його дослідженні, зводило нанівець також і ефективність процесу оцінки потенціалу виробництва. В той же час, вважаємо необхідним приділити увагу основним підходам до розкриття поняття «Виробничий потенціал» беручи в якості аргументу те, що, по-перше — це один з найважливіших елементів потенціалу економічного, і по-друге — звернути увагу на деяке зміщення суті цих двох понять.

Узагальнюючи існуючі дослідження, можна виділити декілька напрямів в трактуванні поняття «Виробничий потенціал» (рис. 1).

Так, відповідно до рис. 1 чітко видно декілька підходів до визначення виробничого потенціалу. Серед них умовно можна виділити два ресурсні підходи, перший з яких зводиться до розгляду виробничого потенціалу як певної сукупності ресурсів, які не відносяться до виробничого процесу і кінцевого результату – виробництва певної продукції. До прибічників першої ресурсної позиції можна віднести Л.І. Абалкіна, що розглядає потенціал як узагальнену, узагальнюючу характеристику ресурсів, а також Д.А. Чернікова, який, узявши за основу, при характеристиці виробничого потенціалу, сукупність ресурсів, підкреслює відсутність обліку реальних взаємозв'язків, що складаються у рамках виробничого процесу [4].

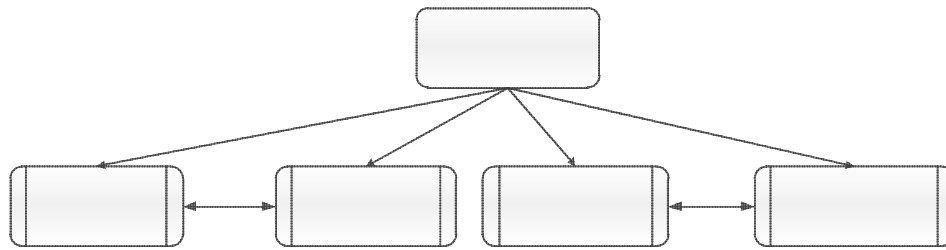

Рис. 1. Систематизація підходів до трактування поняття «Виробничий потенціал»

У трактуванні другого «ресурсного» підходу, якого дотримуються такі автори як А.І. Анчишкін, Е.Б. Фігурнов, В.І. Свободін, Д.К. Шевченко, А.С. Воронкова, уся сукупність ресурсів, що входять до складу виробничого потенціалу розглядається в контексті їх здатності до виробництва матеріальних благ. Таким чином, можна говорити не лише про розширення поняття «Виробничий потенціал», але і про його системне трактування. Так, з визначення Е.Б. Фігурнова виходить, що виробничий потенціал характеризує ресурси виробництва, їх кількісні і якісні параметри, що визначають можливості максимального виробництва матеріальних благ в певний момент часу. Аналогічне, по суті, трактування належить В.І. Свободіну, який визначив виробничий потенціал як сукупність спільно функціонуючих ресурсів, що мають властивість виробляти певний об'єм продукції [1]. У цьому визначенні простежується спроба розглянути виробничий потенціал підприємства з позиції системного підходу, який продовжили і розвинули у своїх дослідженнях Д.К. Шевченко і А.С. Воронкова.

Так, на наш погляд, саме в цих роботах склад ресурсів виробничого потенціалу має власний потенціал, і саме об'єднання цих потенціалів у виробничому процесі може привести до результату у вигляді готової продукції або певних послуг. На нашу думку подібна позиція відносно розуміння суті виробничого потенціалу, і зрештою - економічного потенціалу (що включає виробничий потенціал) найбільш прийнятна і актуальна. Таким чином, друге «ресурсне» трактування виробничого потенціалу умовно можна також назвати «системно-ресурсним». Системно-ресурсна позиція, на наш погляд, приваблива внаслідок того, що вона обґрунтовує застосування системного підходу, а саме розглядає саме систему ресурсів, проте, кажучи про суть економічного потенціалу, слід говорити не стільки про систему ресурсів, скільки про систему взаємодії можливостей підприємства.

Наступні два підходи розглядають виробничий потенціал відповідно, або в якості синоніма виробничої потужності, або, як складової одного з найважливіших макроекономічних показників функціонування національної економіки. Ці підходи, подібно до перших двох схожі між собою, оскільки як на рівні підприємства, так і на рівні держави в цілому інтерес зводиться до тієї кількості продукції (робіт, послуг) яке може виробити підприємство або держава при повному використанні наявних ресурсів.

Автори, які займають позицію, що розкриває суть виробничого потенціалу через оцінку виробничої потужності, передусім, спираються на економічну суть виробничої потужності як здатності закріплених за підприємством засобів праці (машин, устаткування, встановлених виробничих площ) до максимального випуску продукції за рік відповідно до встановлених спеціалізацією, кооперацією виробництва і режимом роботи, і при цьому трактуванні це, безумовно, характеризує потенціал виробничих фондів підприємства [3].

З позицій підприємства (Г.В. Совецька), і залежно від джерел формування розрізняють зовнішні і внутрішньовиробничі резерви. Під зовнішніми резервами розуміють загальні народногосподарські, а також галузеві і регіональні резерви. Прикладом використання таких резервів служить залучення капіталовкладень, які дають найбільший економічний ефект або забезпечують прискорення темпів науково-технічного прогресу. Використання зовнішніх резервів, безумовно, позначається на рівні фінансово-економічних показників підприємства, але головним джерелом підвищення ефективності роботи підприємств, як правило, являються внутрішньовиробничі резерви [2].

Ми частково розділяємо підхід Г.В. Совецької до визначення виробничого потенціалу, розглядаючи його в якості елемента потенціалу економічного. Дійсно, якщо йдеться про виробництво, як найважливішу функцію промислового підприємства, то висловлені судження не вимагають корекції і, безумовно обґрунтовані, проте, зважаючи на те, що окрім виробничої, підприємство реалізує цілий спектр інших функцій, то подібне трактування не може бути прийнятним також і відносно потенціалу економічного, і звучить дещо спрощено.

Макконнелл Кемпбелл Р., Брю Стенлі даючи швидше макроекономічне трактування виробничого потенціалу, проте, також враховують саме рівень виробничої потужності, тобто виробничий потенціал (potentialoutput) – реальний об'єм продукції (ВНП), який економіка в змозі виробити при повному використанні наявних ресурсів. Подібно до авторів «Економікс», нерозривно пов'язують виробничий потенціал підприємства і держави Е.П. Горбунов, на думку якого виробничий потенціал характеризує «масштаби виробництва суспільного продукту і національного доходу» і С.А. Белова, яка розглядає виробничий потенціал як «синтетичний показник рівня розвитку економіки».

Виходячи з логіки висловлених суджень, ми відмічаємо певну тенденцію до змішування понять «потенціал підприємства», «виробничий потенціал» і «потенційний об'єм ВВП», з тією лише різницею, що в останньому випадку конкретизується результат (ВВП), на виробництво якого спрямовані усі наявні в держави ресурси. Проте, вигоки подібного ототожнення понять на наш погляд цілком очевидні. Так саме по собі трактування економічного потенціалу в державному масштабі не представляється нам занадто відірваним від економічного потенціалу підприємства, оскільки рівень розвитку держави, так або інакше, чинить вплив на стан і можливість розвитку підприємства. Подібна взаємозалежність нами зображена на рис. 2.

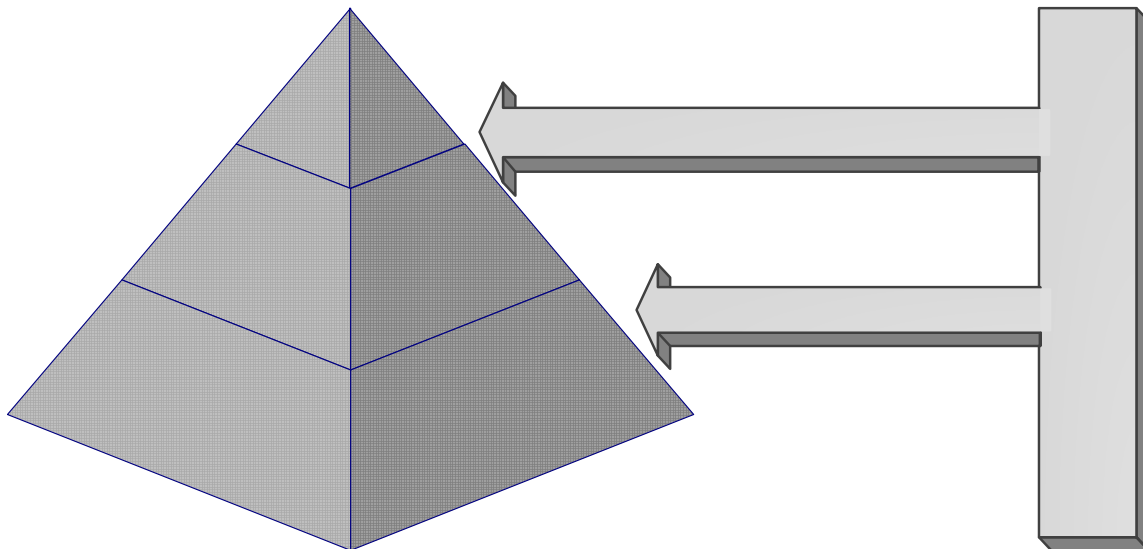

Рис. 2. Утворюючі чинники і позиціонування потенціалу підприємства в загальноекономічній системі

Економічний потенціал (країни) – сукупна здатність економіки країни, її галузей, підприємств, господарств здійснювати виробничо-економічну діяльність, випускати продукцію, товари, послуги, задовольняти запити населення, громадські потреби, забезпечувати розвиток виробництва і споживання. Економічний потенціал країни визначається її природними ресурсами, засобами виробництва, трудовим і науково-технічним потенціалом, накопиченим національним багатством.

Під потенціалом підприємства прийнято розуміти сукупність показників або чинників, що характеризують його силу, джерела, можливості, засоби, запаси, здібності, ресурси і багато інших виробничих резервів, які можуть бути використані в економічній діяльності. У розумінні І.Р. Бузько економічний потенціал – «це категорія, що характеризує сукупні сили здібності, можливості аналізованої системи, які можуть бути реалізовані тільки за наявності певних ресурсів». Тим самим І.Р. Бузько зводить визначення самого потенціалу до дослідження конкретного набору ресурсів, і виділяючи далі поняття «Стратегічний потенціал», що відрізняється від економічного набором так званих «стратегічних ресурсів», що дозволяють при їх комплексному використанні добитися ефекту синергізму. На наш погляд подібний погляд не зовсім коректний, оскільки чітко не визначає за якими критеріями той або інший вид ресурсу може бути віднесений до потенціалу економічного або стратегічного. Проте ми в контексті розгляду економічного потенціалу, безумовно згодні з виникненням ефекту синергізму в процесі використання чітко організованої системи можливостей підприємства для досягнення цілей розвитку.

Таким чином, до недавнього часу дослідження потенціалу підприємства відбувалося у вигляді оцінки його виробничого потенціалу. Між тим, на наш погляд, в сучасних, ринкових умовах неможливо ототожнювати виробничий потенціал з економічним або сукупним потенціалом підприємства, також як і функції підприємства неможливо обмежити виключно виробництвом продукції і наданням послуг. Подібно до того, як на підприємстві окрім виробничих, протікає цілий спектр інших процесів, безумовно пов'язаних з виробництвом, розглядати і досліджувати такі процеси тільки через призму виробництва неможливо, також як неможливо вивчити і охарактеризувати колектив через дослідження тільки характеру трудової діяльності кожного його члена.

Аналогічна позиція була висловлена (тільки стосовно поняття «підприємство») професором Г. Клейнером. На його думку, діяльність підприємств, одним виробництвом не вичерпується. У кожного з них є, принаймні, 12 обов'язків. Окрім виробництва продукції підприємство здійснює споживчу, інноваційну, бюджетну, фінансово-інвестиційну, інституціональну інформаційно-сигнальну, освітню функції. Велике значення підприємства як соціального захисника працівників і стабілізуючого чинника в суспільстві. Які з них є головними, яким віддати пріоритет? І досить припинити реалізацію однієї з них, як економіка країни в цілому почне деградувати. Поняття, яке існувало до недавнього часу (властиве в основному механістичному

підходу до дослідження об'єктів), базувалося на тому, що розуміння об'єкту відбувається через уявний або фізичний розподіл його на частини. Розуміння частин, у свою чергу також припускає ділення на дрібніші складові, і так до безкінечності. І, оскільки, такому процесу не буде завершення, для проведення аналізу конкретного об'єкту необхідно усвідомити можливість його дослідження як цілого.

Висновки. В зв'язку з цим ми можемо припустити, що дослідження окремих складових економічного потенціалу підприємства, і розробка заходів по їх розвитку не може дати позитивно ефекту вже тому, що не досліджений і не обґрунтований вплив таких складових один на одного, і на цілісну систему, під якою ми маємо на увазі економічний потенціал. У свою чергу також можемо висловити гіпотезу про те, що економічний потенціал входить на правах елемента в систему «Сукупний потенціал підприємства». Слід зазначити, що зарубіжна практика активно використовує термін «потенціал» характеризуючи як окреме підприємство, так і галузь, і державу в цілому. Перевага подібного досвіду полягає в тому, що інвестори отримують усю необхідну інформацію про доцільність вкладення засобів. Виходячи з цього, у пресі публікуються спеціальні звіти, і залежно від конкретних цілей аналізу використовуються різні економічні показники або їх поєднання, які дають кількісну і якісну оцінку діяльності фірми.

Література

1. Свободин В. Производственный потенциал сельскохозяйственного предприятия и оценка эффективности его использования / В. Свободин // Вести. стат. – 2004. – № 10. – С. 7–12.
2. Совецкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия / Совецкая Г.В. – Минск : ИП "Экоперспектива", 2007. – 358 с.
3. Фокина О.М. Экономика предприятия : [конспект лекций] / О.М. Фокина, О.В. Хорошилова. – Воронеж : Изд-во ВГТУ, 2003. – 96 с.
4. Черников Д.А. Эффективность использования производственного потенциала и конечные народнохозяйственные результаты / Д.А. Черников // Экон. науки. – 2001. – № 10. – С. 14–18.

Надійшла 18.08.2011

УДК 65.018: (477)

Л. О. ШЕМЧУК

Хмельницький національний університет

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА В СИСТЕМІ ЧИННИКІВ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У статті визначено основні підходи щодо трактування поняття «конкурентоспроможність підприємства» та розглянуто основні чинники її забезпечення.

The main approaches to the interpretation of the concept of "competitiveness" and the basic factors of its providing have been defined.

Ключові слова: конкурентоспроможність підприємства, чинники, фактори.

Вступ. Питання визначення конкурентоспроможності та системи чинників її забезпечення є надзвичайно важливим для утримання певних сегментів ринку та загалом ефективного функціонування промислових підприємств. Завдання підвищення конкурентоспроможності підприємств завжди були в полі зору як зарубіжних, так і вітчизняних вчених, однак багато питань теоретичного, методологічного, а також практичного характеру на сьогодні залишаються не вирішеними внаслідок несистемного та епізодичного характеру їх дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Конкурентоспроможність підприємства досліджувалася багатьма вченими, починаючи з робіт А. Сміта, Д. Рікардо, Дж. С. Мілля, К. Маркса, Ф. Едґурта, К. Вікселя, Дж. Робінсон, Дж. Кейнса, Й. Шумпетера, А. Лернера та закінчуючи працями їх послідовників. Серед сучасних наукових підходів щодо визначення конкурентоспроможності промислових підприємств та підвищення її рівня слід виділити наукові праці Азоева Г.Л., Градова А.П., Гринчуцького В. І., Зав'ялова П. С., Макконелла К., Маршалла А., Портера М., Райзберга Б. А., Спірідонова І. А., Фатхутдінова Р. А., Юданова А. Ю., та інших.

Постановка завдання. Однак, поряд з великою кількістю робіт з даної проблеми єдиної системи як оцінювання, так і підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств ще не знайдено. Окрім того, величезна різноманітність наукових підходів вносить певну неоднозначність у визначенні факторів впливу, принципів оцінки, методів як оцінки, так і підвищення конкурентоспроможності. Через те, необхідний пошук шляхів вирішення зазначених проблем, який має бути спрямований на визначення чинників забезпечення конкурентоспроможності з метою розробки сучасного механізму її підвищення.

Виклад основного матеріалу дослідження. На думку багатьох вчених., конкурентоздатність – це